

ІНТУЇТИВНИЙ СВІТОГЛЯД У СИСТЕМІ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Косюк Оксана Михайлівна

канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри соціальних комунікацій
Волинський національний університет імені Лесі Українки, Україна

***Анотація.** За нашим припущенням (згідно з теорією психологічних типів Юнга), існує чотири різновиди великих спільнот: емоційні (які були ґрунтовно вивчені й негативно промарковані класиками та їх апологетами), сенсорні (спрямовані на економічні досягнення та матеріальні цінності), раціональні (оскільки активізують розумовий потенціал), інтуїтивні (зі схильністю до релігійності та містицизму). Останні і стали об'єктом нашого дослідження у контексті помітно сцієнтизованих світоглядних систем сучасності.*

Першим репрезентантом домінанти модерної семіосфери – логічної системи інтуїтивної комунікації – слід вважати гностицизм. Гностичні погляди, разом з елементами шумерської, вавилонської, перської та семітської мудростей та грецької релігійної філософії, активно розвивалися й стали мірилами раціоналізму. Їх зовсім не важко відслідкувати у творах Декарта, Спінози, Лейбніца... В найширшому розумінні гностиками вважають усіх, хто розрізняє віру й знання, вірування та вищі релігійні таємниці і, незважаючи на це, вміє уніфікувати "непоеднане". На протигагу Богові ортодоксальних християн, який виявився деміургом недосконалим й несправедливим (інакше – чому у світі стільки зла?), гностики вводять поняття Плероми – сукупності духовних сутностей (еонів), відправлених на землю для активування втраченого Знання (Гнозису). Пізнання гностиків – раціо-інтуїтивний мікс, покликаний не передати достовірну інформацію, а "освятити Світлом" на відкриття таємної прихованої Істини, спроможної об'єднати всіх за посередництвом розуму (одкровення-знання). Спасіння та безсмертя отримується як вислід тлумачень прихованого сенсу священних писань.

Основи раціоналістичної масової комунікації первісно фіксується в гностичному апокрифі "Євангелії від Хоми". До того вони, вочевидь, формувалася за посередництвом античного сократівського діалогу й біблійного месійного розсіювання, яке згодом підтримали отці церкви (Августин Блаженний, Хома Аквінат), спірити й фізики (Масмер, Ньютон

Дарвін, Конан Дойл та ін.), навіть – пропагандисти (Гегель і Маркс). Зрештою (під впливом філософії постмодернізму й теорії С. К'єркегора) з'ясувалося, що розсіювання – є найкращим діалогом (полілогом) і втіленням масової комунікації, бо моно- й діалогічна структури не здатні виробляти нових повідомлень. Саме багатовекторність контактів – підстава для формування інформації та знань.

"У контексті" сакральних книг на кін історії виходить маса – дуже велика: міжрасова та міжнаціональна (пізніше – переважно дистанційна та віртуальна) спільнота індивідів з подібним світоглядом, статусами, цінностями, орієнтаціями, провідними регуляторами поведінки, суспільною свідомістю. До того, як сформуватися в цілісність розумового штабу [1], ця маса послуговувалась можливостями інтуїції та відповідним світоглядом, що і стане предметом нашої наукової розвідки, мета якої за допомогою аналізу, синтезу, порівняння та моделювання дослідити масову свідомість великих інтуїтивних спільнот сучасності.

Інтуїти зараз почуваються впевнено, оскільки їх комунікаційні стратегії тісніше пов'язані з абстракціями, найвищим виявом яких можна вважати не лишень ідею Бога, а й мережу "Інтернет" та віртуальну реальність, Вони, як і завжди, об'єднуються довкола явищ духовності у площині релігій та футурології. Зараз це робити набагато простіше: за допомогою новітніх ЗМІ легко підтримується контакт з реципієнтами у найвіддаленіших куточках земної кулі. Технічний прогрес підсилив також варіативність. Як вислід – посилюються позиції протестантизму, зростає кількість релігійних відгалужень у середовищі традиційних конфесій. І хоч релігійні погляди не особливо обговорюються, однак вже є платформи з розширеними тлумаченнями сакральних книг, проповідями, прямими трансляціями ритуальних дійств тощо. Можна сказати, що ера технологій позитивно впливає на масову комунікацію за ритуальною моделлю (яку слід вважати провідною для інтуїтів). Водночас простір "осяянь" стає й рушієм винаходів та наукових відкриттів, бо вони також базуються, переважно, на унікальності та геніальних припущеннях. ""Комунікація, за С. К'єркегором (гностичним адаптатором інтуїтивного світогляду), не є справою кращого розуміння, вона – радше стратегія неправильного розуміння – спосіб відкриття й приховування, а не обміну інформацією, тобто – "еквілібристика іронії та вищий закон замкнутості у власному внутрішньому світі". У такому аспекті завдання комунікації – зробити таємничими, дивними

найпростіші речі. Оскільки людина завжди перебуває в процесі саморозкриття, комунікація не може бути передачею чистих думок, вона – лиш символічна практика натяків та ухилянь» [2].

Фокусуванням й уніфікуванням свідомості й цінностей інтуїтивної маси, швидше за все, слід вважати феноменологію, перші школи якої зародилися на початку минулого століття у Німеччині. Філософія цього напрямку постає у різнотрактуваннях вже частково згадуваних М. Марло-Понті, М. Шелера, Ж.-П. Сартра, М. Хайдеггера, Е. Гуссерля та висуває ідею досліджень свідомості та буття як реалій самодостатніх і сенергетичних, що ні до чого не додаються і функціонують автономно. Йдеться головню про чисту свідомість, її "потік", що формує значення предметного світу. Чиста свідомість існує неупереджено між нами і світом. Саме у спонтанному циркулюванні свідомості відбувається самоочищення від міфів і догм. Гуссерль розробив метод чистого огляду та опису: найважливіше висловити індивідуальне та проминальне. Все інше – явища другого порядку. Сутнісний опис (ідеація) передбачає пізнання ідеальних властивостей (ейдосів): колористості, вроди тощо абстраговано від основ та родових властивостей. Феноменологічна редукція поділяється на ейдичну (моменти, які виявляються у предметі без втрати індивідуальної і родової тотожностей) й трансцендентальну (свідомість, очищену від предметів реального світу). Суть іманентного спостереження у тому, що предмет і акт розуміння належать до одного потоку свідомості. Те, що не доступне нашому спогляданню на даний момент, лиш мислиться. Окремих об'єктивних даних не достатньо для формування цілісного образу предмета, але це може дати чиста свідомість, яка здійснює синтез абстрактних розумових даних і різних поглядів та проєктує їх сенс і значення, створюючи предметам споглядання тотожність, єдність та ідентичність. На наш погляд, таку раціоналізацію інтуїтивних реалій слід сприймати як данину епосі цифрових технологій, у контексті якої ключовими аспектами втілення феноменології стають наукові методи дослідження [3].

Наукова думка, на погляд Г. Башляра, – творча. Цитуючи Жюве, він наголошує: "Найважливіший елемент фізичного прогресу – здивування перед новим образом, чи навіть – асоціативним рядом. Саме здивування збуджує доволі байдужу логіку, примушує її будувати нові зв'язки. Причину прогресу слід шукати всередині силових полів, породжених в

увяві новими асоціаціями образів, потужність яких – то і є міра творчих потенцій вченого, здатного поєднувати все в ансамблі" [4].

Едмунд Гуссерль пропонує особливий трансцендентальний варіант феноменології. Серед попередників вченого часто називають Канта й К'єркегора, котрі вже започаткували ідею взаємозв'язку свідомості й предметного світу. У монографії "Формальна й трансцендентальна логіка" Е. Гуссерль описує суб'єктивний рівень свідомості та логіки, розглядає проблеми функціонування реальної та ідеальної предметностей і виділяє свідомість психофізичну й трансцендентальну як базу предметності й науки і можливість формування трансцендентальної логіки. Кілька пластів логіки (чистого виводу, істини, науки про форми) породжуються синтаксичною функцією суджень. Кожен предмет пізнання можна збагнути виключно шляхом інтенціональної діяльності, яка його творить. На відміну від Канта, котрий, даючи обґрунтування ньютонівському природознавству, стверджував, що формальна логіка апріорна, аналітична й не має жодного стосунку до предмета ("у ній розум має справу тільки з самим собою і своєю формою"), Гуссерль запропонував метод, що передбачає дослідження інтенційності вченого, з якої виник об'єктивний стан конкретної наукової теорії. Суб'єктивно-логічний підхід до проблеми формальної логіки утворює сферу трансцендентальності, бо це властивість не суб'єктивності та психології, а трансцендентальної суб'єктивності (ноосфери? – О. К.) і феноменології. Оскільки все суще конститується у суб'єктивній свідомості, кожен дослідник має виходити за її межі у світ "для всіх", сприйнятий крізь призму Я. Звідси поняття інтерсуб'єктивності (сума усіх Я творить об'єктивність не-Я). Зв'язок всього того, що мислить Я, з життям свідомості визнавав ще Декарт. Відтоді все, що має смисл і значення, усвідомлюється у вигляді власного інтенційного результату, який відтворює особливості суцього з власними тлумаченнями. Свідомість відкрита. Її можна зафіксувати у смислотворчій діяльності в онтологічних модальностях переходу від досвіду до його систем як можливостей. Різноманітність можливих сприйнять, будь-яких інших інтенційних переживань взагалі, які стосуються, або можуть "узгоджено" стосуватися однієї і тієї ж речі, має (при всій її великій складності) цілком визначений сутнісний стиль, ідентичний для будь-якої речі взагалі, відокремлюючись при переході від однієї індивідуальної речі до іншої. "Цілісне життя моєї свідомості, як

зазначив філософ, – є в своїй цілісності (без шкоди всім різноманітним окремим предметностям, що в ній конститууються) універсальною єдністю життя, що творить смисл, і знаходиться у єдності з результатом, цілісне життя свідомості керується універсальним конститутивним апріорі, що охоплює всі інтенційності, апріорі, яке простягається від своєрідності інтерсуб'єктивності, що конститується в Я, до апріорі інтерсуб'єктивної інтенційності, результатом якої є інтерсуб'єктивні єдності і світи". Необхідно стійке інваріантне безперервно по-новому формується у вільній варіації та єдності протилежностей, що зберігають в іншому самототожність й загальну сутність, з якою пов'язані усі зміни прикладів та зміни цих змін. "Інваріантом є онтична сутнісна форма (апріорна форма), ейдос [5]. Так формується конститутивна система в широкому значенні, котра містить усе, включно з видами свідомості, які ще не спостерігаються, але можливі колись для будь-яких предметів. У життєвій конституції смислу міститься застигла "історія". Усі конституційовані модальності належать внутрішньому, але є не лише кінцем, а й початком (як тематичне завершення і проєкція нового темарію). Результат має бути звільнений від фактичності й переводитись в царство вільних варіативних фантазій, бо узгоджується із сутністю та керує унівесумом мислимого. Як вислід – заперечення стає інтуїтивно-ейдетично неможливим й утворює принципово новий стиль філософії. Ставлення свідомості до світу не є зовнішнім, зумовленим Вищою Сутністю чи якимось випадково попередньо існуючим світом та послідовністю фактів, які йому належать. Суб'єктивне існує апріорі, передує буттю Бога, світу, буттю окремого й колективного. І хоча феноменологія іде своїм шляхом: "від уявлення ідеальності логічних конструкцій до дослідження їх суб'єктивної конституції і лише тоді – до розуміння конститутивної проблематики як універсальної, яка належить не тільки до логічних", шлях цілісного дослідження "що охоплює паралельність чистої психології і трансцендентальної філософії та містить у собі, у своїй сутнісній загальності, всі можливі світи з усіма їх сутнісними сферами реальної й ідеальної предметності, емпіричними рівнями (світ ідеального змісту, істин, теорій, наук, ідеального будь-якої культури, будь-якого суспільно-історичного світу) [5]" і досі лишився непройденим.

У 60-их роках під впливом феноменології формується новий філософський напрям – герменевтика (за визначенням Г.-Х. Гадамера, –

онтологічний процес тлумачення як діалог з традицією, виразник якої – мова, однак у сенсі не лише мовлення, а й логіки та діалектики). Як вважав вчений, опанування історії не може бути самодостатнім й безпідставним, його проєктують традиція та мова. Відповідно, таке осягнення є одночасно розумінням та участю. Герменевтика – розлоге поняття, що охоплює тлумачення текстів, людського існування, знань про світ та перебування в ньому тощо. Традиція, на думку Гадамера, "розмовляє з нами на зразок якогось Ти" [6] (змістом, що наче не пов'язаний з носіями поглядів). Герменевт прагне підходити до традиції, залишаючись незалежним від неї. Однак, виключаючи себе, він руйнує її істинний зміст (бо саме "вкоріненість" гарантує найбільшу свободу пізнання). Досвід "Ти" формує історичну свідомість. Міра відкритості окресленої комунікації полягає не в тому, що "Ти" може говорити геть усе, а в тім, що ми дозволяємо говорити собі те, що "виходить" (навіть ніхто не вимагає – ми повинні рахуватися з чимось у собі самому). Так герменевтична свідомість ламає догматичну упередженість та лишається принципово відкритою.

Екзистенційні аспекти феноменології поглиблює Поль Рікер. На його думку, світ через Я має безпосереднє відношення до живого теперішнього, тому екзистенційна феноменологія ніколи не описує задля самого задоволення фіксувати, вона аналізує відчуження, місце людини в світі, окреслює метафізичні виміри тощо. "Таким чином, екзистенційна феноменологія здійснює перехід від трансцендентальної, породженої редуцією будь-якої речі до її появи в мені, до онтології, яка відновлює питання про зміст буття для всього, що існує" [7].

На наш погляд, логічним продовженням феноменології та інтуїтивного сприймання реальності слід вважати також релігійну філософію (герменевтику, яка переходить у гомілетуку) – репрезентанта зверхності теології, яка, начебто, втілює єдність пізнавально-практичного ставлення до світу (в інтерпретації речників Ватикану Ж. Марітена, Е. Жільсона, Ю. Бохенського, котрі опиралися на філософію Канта, Гегеля, Гуссерля, Хайдеггера тощо), особливо – у специфічному викладі П'єра Теяра де Шардена. У трактаті "Гімн Всесвіту" П. Теяр де Шарден проєктує теорію християнського еволюціонізму Всесвіту (пантеїзму й всюдисущої "розчиненості" Бога), що допускає цінності наукового пізнання природи, суспільства та людини. "У Тобі, – зазначає філософ, – невимовне злиття того, що наш досвід і наша думка ніколи не

відважувалися з'єднати в єдиному поклонінні: частинку і цілісність, єдине й різноманітне, дух і матерію, безособовість та особистість [8]". За припущенням П. Теяра де Шардена, народженню Месії передують його незрима присутність у вигляді енергії, яка хвилює космічні маси в потоках біосфери, "прискорює розвиток інстинктів й наближає спалах думки на Землі" зусиллями первісних людей, величчю Єгипту, очікуваннями Ізраїлевого царства, розвитком східної містики й мудрістю епохи еллізму. Наукові погляди філософа постають наче у молитовному вигляді: "Скажи, Господи, як можемо ми, не спокушуючись, вдивлятися у сфінкса. Без хитрощів людського мудрування, але в усій простоті Твого спокутного знання дай нам досягнути таємниці, приховану ще тут, на землі, в надрах смерті. Через подвиг Твого страждальницького втілення відкрий нам духовну могутність матерії і навчи нас, як оволодіти нею для Тебе". Як вважає П. Теяр де Шарден, "спокійне, благе і могутне випромінювання – породжене єднанням в Ісусі всіх елементів світобудови. І чим довершеніше явище буття, тим він здається нам ближчим і відчутнішим [8]". Породженням вселенської любові має бути відчуття себе запорукою спільного дещо з подальшим перетворенням і всезагальне хтось. Йдеться про те, що в нашому внутрішньому горизонті психічного космічного центру має утворитися полюс вищої свідомості, до якого приєднуюватимуться усі свідомості світу. І це містично творить з міради мислячих істот подобу єдиної монади у втіленні Месії.

Можна зробити висновок, що інтуїтивні філософія та комунікація від найдавніших часів до сучасності незмінно реалізується за принципом "почує лиш той, хто має вуха" (який присутній не тільки в канонічних, а й апокрифічних, зокрема – гностичних – сакральних книгах). Світогляд інтуїтів незмінно відтворює релігійна філософія, до якої тяжіють й феноменологія та герменевтика.

Список використаних джерел:

1. Косюк Оксана. Раціоналістичний дискурс масової комунікації [Текст]. – Луцьк : Вежа-Друк, 2023. 520 с.
2. Косюк О. М. Теорія масової комунікації : навч. посіб.– Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2012. 384 с. С. 75-77.
3. Гуссерль Е. Формальна і трансцендентальна логіка. Досвід критики логічного розуму. Читанка з історії філософії: У 6 кн. / Під ред. Г. І. Волинки. – К.: Довіра, 1993. Кн. 6.: Зарубіжна філософія XX ст. 239 с. С. 48-82.
4. Bachelard Gaston. (encyclical letter). 2022. URL: https://wp-fr.wikideck.com/Gaston_Bachelard

5. Гуссерль Е. Формальна і трансцендентальна логіка. Досвід критики логічного розуму. Читанка з історії філософії: У 6 кн. / Під ред. Г. І. Волинки. – К.: Довіра, 1993. Кн. 6.: Зарубіжна філософія ХХ ст. 239 с. С. 63-65, 72.
6. Гадамер Г.-Г. Герменевтика І. Істина і метод. Основи філософської герменевтики. Том1: пер. з нім. Олександра Мокровольського. – К. : Юніверс, 2000. 464 с. С. 27.
7. Ricoeur Paul. Narrative Identity and the Turn to Selfhood. Stanford Encyclopedia of Philosophy. (encyclical letter). 2002. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/ricoeur/>
8. Шарден Т.-П. Гімн Всесвіту / пер. з фр. Г. Волинки. Читанка з історії філософії: У 6 кн. / Під ред. Г. І. Волинки. – К.: Довіра, 1993. Кн. 6.: Зарубіжна філософія ХХ ст. – 239 с. С. 215, 217.